

بازی

ویژه مربیان
جهادی

رسالة الحرمين الجليلين

فهرست مطالب

۲.....	مقدمه
۳.....	هدف بازی
۴.....	کاربرد بازی
۵.....	ویژگی بازی
۵.....	انواع بازی
۵.....	بر اساس جنسیت
۷.....	بر اساس سن
۸.....	بر اساس تعداد
۸.....	بر اساس کارکرد
۹.....	اسباب بازی
۹.....	کارکرد اسباب بازی
۱۱.....	چند نکته کاربردی
۱۲.....	منابع

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خانه ای در بهشت است که به آن، [خانه] شادی گفته می شود. جز کسی که کودکان را شاد کرده باشد، وارد آن نمی گردد.

کنز العمال: ج ۳ ص ۱۷۰ ح ۶۰۰۹

بازی در هفت سال اول زندگی فرد اولویت و اهمیت بسیار دارد، همان طور که امام صادق علیه السلام فرموده اند:

دع ابنک یلعب سبع سنین و یودب سبع سنین و الزمه سبع سنین فإِن أفلح و إلاً فلا خیر فیه. فرزند خود را تا هفت سالگی آزاد گذار تا به بازی پردازد و باید در هفت سال پس از آن ادب آموزد و در هفت سال سوم او را با خود همراه کن (تا از مشورت با او برخوردار گردی و در کارها از وی کمک بگیری). وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۳؛ سفینه البحار، ج ۲، ص ۶۸۴

الغلامُ یلعبُ سبعَ سنینَ، و یتعلمُ الكتابُ سبعَ سنینَ، و یتعلمُ الحلالَ و الحرامَ سبعَ سنینَ. فرزند هفت سال بازی کند، هفت سال آموزش قرآن ببیند و هفت سال حلال و حرام را فرا گیرد. وسائل الشیعه، ج ۲۱، ص ۴۷۵

به همین جهت بازی به عنوان مهم ترین قالب در این سنین، باید مورد توجه ویژه باشد. اهمیت بازی نیز دلایل مختلفی دارد از جمله این که با توجه به فرایند لذت بخشی که دارد، در کودک ایجاد رضایت و انگیزه می کند. زیربنای یادگیری های آینده کودک در همه حیطه ها است، او از این راه می تواند مهارت های قبلی را تمرین کند و مهارت های جدید بیاموزد چرا که بازی بیش از هدف، به فعالیت توجه دارد و بازی درک کودک از اشخاص و اشیاء پیرامونش را بنا می نهد و این درک، مبنای ارتباطش قرار می گیرد. همچنین بازی بستر خوبی است تا خود واقعی کودک نمایان شود و عصبانیت، خشم، ناراحتی یا خوشحالی اش را آشکار سازد. علاوه بر این که به مرور زمان توانایی ابراز آن ها را نیز پیدا می کند.

هدف بازی

بازی به کودکان اجازه می‌دهد که بدون مواجه شدن با خطر شکست، تجربه کنند و یاد بگیرند زیرا به فکر برنده شدن و رقابت با دیگران نیستند، بلکه هدفشان تفریح و لذت بردن از بازی است. به تدریج که کودکان بزرگ‌تر می‌شوند، مسأله رقابت و برنده شدن از بازی برایشان لذت بیشتری ایجاد می‌کند، به همین جهت انتخاب و طراحی بازی از جانب مربی باید با هدف پذیرش شکست و ایجاد ظرفیت پیروزی انجام گیرد. اما این هوشمندی مربی است که بازی‌ها (بازی‌های مختلف که نیازمند توانایی‌ها و مهارت‌های مختلف هستند مثل بازی‌های حرکتی، فکری، تمرکزی و ...) را به نحوی بچیند که هر یک از کودکان با هر نوع استعداد و تیپ شخصیتی (جنبشی، لمسی، سمعی، بصری و ...)، هم مهارتشان افزایش یابد و پیشرفت کنند و هم برنده بشوند؛ چرا که شکست‌های پی‌در پی موجب ناکامی و کاهش اعتماد به نفس و عزت نفس کودک می‌شود. در سنین بالاتر، بازی باید رقابتی باشد البته همراه با تعاون و بدون ایجاد عداوت.

اصلی‌ترین موضوع این است که مربی هدف خود را از انجام بازی مشخص کند، قرار است کودک در طول این بازی چه چیزی را بیاموزد که خود این هدف در سه سطح قابل بررسی است:

- ۱) هدف اولیه که همان هدف آموزشی است.
- ۲) هدف میانی که ناظر به مهارت و توانایی‌ها است و در بازی‌ها در اصل این مد نظر است.
- ۳) هدف غایی که ناظر به آینده است و به نوعی بیانگر محدودیت‌های طبیعی زندگی است.

مثلا در انجام بازی لی لی، علاوه بر این که هدف آموزشی یادگیری اعداد و افزایش جنب و جوش کودک وجود دارد، مهارت پرتاب اشیا و تمرکز بر آن هم تامین می‌شود و محدودیت طبیعی مانند صبر کردن هم مد نظر قرار می‌گیرد.

کاربرد بازی

وقتی در مشاهده رفتار کودک، مشکل خاصی وجود دارد یا نیاز است تا در زمینه ای مهارت او تقویت شود، یا حتی موضوعی را بیاموزد، بهتر است این کار در قالب یک بازی صورت گیرد. برای این کار می توان:

- ❖ از بازی های موجود استفاده کرد. (با در نظر گرفتن اصول کلی تربیتی)
- ❖ بازی ها را تغییر داد (یا اصلاح کرد). گاهی می توان با تغییر قواعد بازی یا پیدا کردن شیوه ای جدید هم اهداف تربیتی را دنبال کرد و هم جذابیت ایجاد نمود، خود کودکان می توانند بازی جدیدی یا قواعد جدیدی بگویند و مری روند آن را مناسب سازی کند، یا در قالب یک کودک خودش پیشنهاد بدهد. مثلا بازی فوتبال را با دو تا توپ برگزار کرد، با این کار علاوه بر این که خلاقیت افراد در تهیه ساز و کار جدیدی برای این موضوع به کار گرفته می شود، اهمیت و انحصار اغراق شده بازی فوتبال نیز تا حدی کم رنگ می شود.
- ❖ بازی طراحی کرد. برای این کار لازم است به نکاتی توجه شود: اهداف بازی، زمان مورد نیاز بازی، تعداد نفرات، نوع بازی (فکری، مهارتی، تمرکزی، جسمی، حرکتی و ...)، تیپ شخصیتی مناسب بازی (لمسی، سمعی، بصری و ...)، شرح بازی و نقش مربی در بازی.

نکته اصلی در تمام بازی ها در نظر گرفتن این موضوع است که در هفت سال اول، هدف اصلی بازی همان رسیدن به حس امارت است، برای این منظور باید امیال کودک به خوبی ارضاء گردد و در طراحی بازی باید به دنبال فراهم ساختن شرایطی بود تا کودک علایقهش را ببیند، آن ها را تجربه کند و از بین آن ها انتخاب کند.

در مورد انتخاب نیز، سیر زمانی را باید به شکلی طی کرد که ابتدا انتخابش هیچ عارضه ای در پی نداشته باشد (مثل این که بین دو تا ماشین بازی، یکی را خودش انتخاب کند)، بعد متوجه شود که انتخاب ها هم حسن دارند و هم ضرر (مثلا با انتخاب از بین بازی با تاب و سرسره،

چیزهایی به دست می آورد و چیزهای از دست می دهد) و در آخرین مرحله این که انتخاب ها عوارض در پی دارند و کودک باید با عوارض آن روبرو شود (با انتخاب پریدن از یک بلندی، به زمین می خورد و آسیب می بیند، یا در حال دویدن غذا خوردن موجب دل درد می شود). البته منظور این نیست که لزوما شرایط زمین خوردن کودک را فراهم ساخت اما در انتخاب ها نباید نگران اتفاقات جزئی و طبیعی بود.

ویژگی بازی

بازی در صورتی تامین کننده لذت کودک و اهداف تربیتی است که خود کودک در همه مراحل آن نقش صد در صد فعال داشته باشد و مربی هم نقش محوری نداشته باشد؛ یعنی مربی نه تعیین کننده بازی و قواعد آن باشد و نه قضاوت کننده آن. مربی باید همانند کودکان، یک عضو از اعضای بازی باشد و در رده کودکان باشد. با توجه به همین نکته بچه ها باید خودشان بین بازی ها انتخاب کنند، با این کار علاوه بر تامین حس امارت، کودک برنامه ریزی را نیز به مرور زمان خواهد آموخت، مهارت های کلامی او ارتقا می یابد، اعتماد به نفسش افزایش می یابد و ... شیوه های بسیاری برای این انتخاب وجود دارد. مثلا می توان از حضور یک عروسک (که بهتر است به کمک خود بچه ها ساخته شده باشد) بهره برد و آن عروسک از بچه ها در مورد علاقه مندی های شان بپرسد. در چنین مواقعی که نظرات گوناگون ارائه می شود، باید با ظرافت نظرات را ترکیب کرد، اصلاح کرد و تقدم و تاخیر برای آن قائل شد البته به نحوی که کودک متوجه نشود مربی در حال تصمیم گیری برای بقیه است. مربی می تواند حرف خودش را از زبان دیگر کودکان بزند، از آن ها نظر بخواهد و تایید بگیرد.

انواع بازی

بازی ها را بنا بر اهداف مورد نظر به شکل های گوناگون می توان تقسیم بندی کرد:

بر اساس جنسیت

در تفاوت بین بازی دختران و پسران عواملی مؤثر است که عمده ترین آن ها عبارت است از:

❖ طبیعت و فطرت کودک

دختران طبیعتاً به سوی بعضی از بازی‌ها (بازی‌های ساکت، آرام و ظریف) علاقه نشان می‌دهند و پسران به سوی بازی‌های دیگر (بازی‌های دشوار و نیازمند فعالیت جسمانی زیرا نشانگر قدرت و نیروی عضلانی است). به عقیده برخی از روانشناسان، بازی نزد پسران وسیله‌ای برای اثبات خود در برابر دیگران است و برای دختران وسیله‌ای برای با دیگران بودن. پسران دست به ابداع و نوآوری در قوانین و آداب و رسوم بازی می‌زنند و قانونگذاری می‌کنند یا قوانین را به نفع خود نادیده می‌گیرند. و دختران بیشتر به قواعد بازی پایبند می‌مانند و به رعایت نظم و اصول بازی مقید هستند.

❖ انتظارات و توقعات والدین و جامعه

توقعات از دختر و پسر نیز کم کم آنان را به سوی تفاوت بین بازی‌های دخترانه و پسرانه سوق می‌دهد. در دوران کودکی تفاوت زیادی بین بازی دختران و پسران مشاهده نمی‌شود ولی به محض اینکه سن ورود به دبستان فرا می‌رسد، اختلافات آشکارتر می‌شود و ارزش‌هایی که جامعه برای هر جنس قائل می‌شود، خود را در بازی‌ها نشان می‌دهد. در حدود ۷ یا ۸ سالگی، تفاوت‌های جنسی آشکارتر می‌شود، پسران بیشتر تمایل دارند با همدیگر بازی کنند و این در دختران نیز به چشم می‌خورد. پسرها به جای بازی با دخترها آن‌ها را آزار می‌دهند و مسخره می‌کند. اگر پسری با گروهی از دخترها بازی کند، پسرهای دیگر او را مسخره می‌کنند.

در روستا، با توجه به این که دختران خیلی زود مسئولیت می‌پذیرند، سن و زمان بازی بسیار محدود است. اغلب در کودکی در مورد بچه‌های کوچکتر مسئولیت دارند و در اقتصاد خانواده نیز ایفای نقش می‌کنند. کار و بازی در میان آنان همراه یکدیگر است. آنان ضمن نگهداری بچه‌های خردسال، همانند عروسک زنده با آن‌ها بازی می‌کنند و یا پشت دارهای قالی آواز می‌خوانند.

بازی های پسران روستا در مقایسه با دختران از آزادی های بیشتری برخوردارند و به همین خاطر دامنه بازی در میان آن ها وسیعتر و تنوع بازی بیشتر است اما در بین آن ها نیز کار و بازی توام است، زیرا نقش اقتصادی در خانواده دارند.

به طور کلی بازی هایی که دخترها بیشتر به آن علاقه مند هستند، این بازی هاست: عروسک بازی، خاله بازی، پذیرایی، معلم بازی، بافندگی، خیاطی، فروشندگی، چیستان و ... و بازی های مورد علاقه پسرها: تیراندازی، فوتبال، استفاده از ابزار، بادبادک بازی، دوچرخه سواری، تپله بازی، کشتی، مشت زنی، دویدن، فرفره بازی، کامیون و ماشین بازی و ...

بر اساس سن

کودک در هر سنی بازی خاصی را می پسندد، مثلاً نوزاد در همان روزهای اول علاقه به لگد زدن و حرکت دادن دستها دارد. کمی که بزرگتر می شود اطرافیان با او بازی می کنند. در سالهای اولیه کودکی، الگوی بازی کودکان نشانه تغییر رشدی آن هاست. کودک خردسال بیشتر به بازی انفرادی نیاز دارد که بعداً با بازی موازی دنبال می شود؛ یعنی دو کودک در کنار هم و نه با یکدیگر به بازی می پردازند. آن ها ممکن است از یک وسیله نیز استفاده کنند، ولی مستقل از یکدیگر و بدون ارتباط زیاد با یکدیگر به کار و بازی پردازند.

کودکان ۳ تا ۴ ساله، بیشتر به بازی ارتباطی می پردازند، یعنی آن ها با کودکان دیگر نیز بازی می کنند و می توانند وسایل خود را تا حد معینی به دیگران بدهند و با آن ها شریک شوند ولی در عین حال نمی توانند علایق فردی خود را فدای گروه کنند و به اصطلاح از گروه تبعیت کنند. از سن چهار و چهار و نیم سالگی تا شش سالگی است که کودک بیشتر و بیشتر به بازی اشتراکی روی می آورد، یعنی در موقعیت های گروهی که هدف مشترکی را دنبال می کنند به بازی گروهی می پردازند.

بر اساس تعداد

- بازی های فردی. تنها بازی کردن برای کودک مهم است، گاهی باید به کودک فرصت داد تا خودش به کشف و تجربه امور بپردازد.
- بازی های گروهی

به جهت ساختن شرایط مشابه اجتماعی در اجتماعی شدن کودک و یادگیری بسیاری از امور مثل رقابت و تعاون موثر است اما نکته مهم این است که تقریباً تا هفت سالگی بازی گروهی در میان کودکان به معنای بازی تیمی نیست. کودکان به صورت فردی در میان گروه حضور دارند و بازی می کنند اما از گروه هم جدا نمی شوند.

بر اساس کارکرد

- **بازی های جسمی** که برای تخلیه انرژی، هیجانات و کاهش پرخاشگری بسیار مفیدند و خلاقیت نقش کمی در آن ها دارد، مانند نشستن، سینه خیز رفتن، ایستادن، دویدن، بالا رفتن، پریدن، پرتاب کردن، تاب، طناب بازی، دوچرخه سواری، توپ بازی و ...
- **بازی های تقلیدی و نمایشی** که برای یادگیری آداب اخلاقی و اجتماعی، هماهنگی با جامعه و ایفای نقش های واقعی زندگی مناسب است و کودک علاوه بر ایفای آن نقش ها، احساسات، نیازها و عواطفش بروز و ظهور می یابد. مانند خاله بازی، دکتر بازی، معلم بازی، پلیس بازی و ... که با استفاده از لباس ها و لوازم مثلا پدر و مادر، در بازی ها این کار را می کند.
- **بازی های نمادین** که برای تغییر در واقعیت ها یا رفع ناکامی ها، نیروی تخیل به کمک کودک می شتابد تا او نشانه ها را بسازد، نشانه هایی که جانشین اشیا، حیوانات و اشخاص واقعی می شوند. مثلا تکه چوبی نقش

یک اسب را می یابد یا یک حیوان خانگی که در واقعیت نتوانسته به آن دست یابد، همبازی او می شود.

- **بازی های خلاقیتی (ساختنی)** که کودک با به وجود آوردن چیزی، با استفاده از کلمات و ... عقاید و احساساتش را اظهار می کند. مانند نقاشی، خمیر بازی، شن بازی، خانه سازی با گل، گچ، خمیر، خاک و ماسه.

اسباب بازی

اولین نکته در تهیه اسباب بازی، لذت بخش بودن آن برای کودک است. علاوه بر این که باید متناسب با سن و قوای کودک تهیه شده باشد تا هم به پرورش حواس و رشد او کمک کند، باید خلاقیت او را برانگیزد و هم موجب خستگی کودک و در نتیجه بی توجهی به آن نشود. اسباب بازی های مورد علاقه کودکان از سنین سه تا هفت سالگی به ترتیب و کم کم افزایش می یابد و در عین حال عمیق تر می شود (مثلا در سه تا چهارسالگی بازی با پیچیدگی کمتر را می پسندد).

تعدادی از وسایلی که تقریباً همیشه مورد طبع اوست، به این شرح است: لوازم نقاشی (مداد رنگی، مداد شمعی، گچ، آبرنگ، قلم مو)، حباب سازی، خمیر بازی، گل بازی، ماسه، توپ، جورچین، مهره های چوبی درشت، قطعات چوبی، عروسک و وسایل آن، وسایل برش و چسباندن (قیچی، کاغذ باطله برای بریدن، کاغذ رنگی، چسب)، وسایل نجاری (چکش، میخ و تکه های آهن، آهن ربا)، وسایل آشپزی (ظرف های کوچک غذاخوری و آشپزی)، وسایل ساده خیاطی (نخ و سوزن، کوبلن)، مازیک، تخته سیاه، وسایل باغچه بانی، فرفره، وسایل بافندگی، حصیربافی و ...

کارکرد اسباب بازی

- اسباب بازی هایی برای ایجاد تحرک و تعادل نیز شامل این مواردند:
(۱) وسایلی که بتوان از آن بالا و پایین رفت مانند نردبان، طناب های پله دار و ...

- ۲) وسایلی برای ایجاد تعادل مانند الاکلنگ، لبه باریک جدول ها، لی لی کردن، راه رفتن روی خطی که روی زمین کشیده شده و ...
- ۳) وسایل غلتانیدنی مانند توپ و ...
- ۴) وسایل هل دادنی و کشیدنی مانند ماشین ها، دوچرخه، سه چرخه، فرغون کوچک و ...

▪ اسباب بازی هایی برای تقویت مهارت های دستی و هماهنگی با دیگر اعضای بدن

۱) نخ و مهره، تخته های سوراخ دار و ...

۲) وسایل پیچ کردنی

۳) وسایل سوار کردنی و جفت کردنی

▪ اسباب بازی هایی برای تقویت قوه تشخیص و تمییز

۱) وسایل مفید برای شناسایی اشکال هندسی مانند جورچین ها با شکل های

هندسی دایره، مستطیل، مثلث و ...

۲) وسایل مناسب برای شناسایی اندازه و حجم مانند قطعات کوچک و بزرگ نی،

چوب، لیوان، کاسه و ...

▪ اسباب بازی هایی برای تقویت قدرت تکلم و زبان کودک مانند ساز دهنی، بوق، سوتک،

بادکنک، توپ بادی و ... که موجب تقویت دستگاه تنفسی و تولید صدای کودک می شود.

همین طور اسباب بازی هایی که کمک می کند تا کودک بیشتر صحبت کند.

▪ اسباب بازی های ساختنی مانند انواع لگوها، قطعات، آجرها و ... که می توان آن ها را از

چوب، سرامیک و ... در قطعات زیاد و اندازه های مختلف با صرف هزینه ای کم تهیه کرد

که موجب هر چه بیشتر بروز خلاقیت کودک می شود.

▪ بهترین اسباب بازی ها وسایلی هستند که مناسب بوم منطقه و توسط خود کودک تهیه

شده باشد. در مناطق روستایی که ممکن است اسباب فراهم نباشند، کودکان یاد می گیرند

که برای خود اسباب بازی بسازند. این تولید و سازندگی به نوبه خود یک بازی و فعالیت

دلچسب برای این قبیل کودکان محسوب می شود. این فرایند علاوه بر لذت بخش بودن

برای کودک، خلاقیت و اعتماد به نفس او را نیز افزایش می دهد. ساخت منج، مار و پله، عروسک، ماسک و ... توسط خود کودک بدون دیکته مستقیم از جانب مربی بسیار مفید خواهد بود. هم چنین آن دسته از بازی‌های سنتی که نیاز چندانی به آلات و اسباب ندارند نیز کاربرد بسیار دارند.

چند نکته کاربردی

- ❖ فعالیت‌ها باید تشویق شوند نه نتیجه. این موضوع به عملی شدن اهداف ذکر شده (ایجاد ظرفیت پیروزی و پذیرش شکست) بسیار کمک می کند. برنده اعلام شود اما روی آن توقف ننگردد و در عین حال نادیده هم گرفته نشود. کودک باید کم کم بداند که در زندگی با افراد مختلفی مواجه خواهد شد که توانایی‌های بیشتر یا کمتری خواهند داشت، یا این که به هر دلیلی بالاتر یا پایین تر از او قرار خواهند گرفت، این قواعد زندگی را باید بپذیرد.
- ❖ بازی‌هایی انتخاب شوند که تحرک بسیار زیادی دارند و حرکت، دویدن، پریدن، پرتاب کردن و ... بخش زیادی از آن را تشکیل دهند. انرژی کودکان باید به شکل صحیح تخلیه بشود.
- ❖ البته همه بازی‌ها به یک اندازه مهم هستند و همه مهارت‌های کودک باید رشد کند.
- ❖ مدت زمان بازی باید انعطاف داشته باشد و بتوان آن را کوتاه کرد؛ بچه‌های باهوش عموماً زود از یک بازی خسته می شوند. وقتی کودک علاقه‌اش را از دست می‌دهد، باید به فعالیت دیگری پرداخت.
- ❖ مربی باید همیشه دست پر باشد، با نگاهی به امکانات و شرایط موجود بتواند به سرعت بازی بسازد و بازی جایگزین کند. مثلاً در مورد آب بازی باید با تشخیص مناسب یک بازی را طراحی کند که مثلاً مهارت تمرکزی فرد را هم بالا ببرد (لیوان آب را پشت گردن بچه‌ها قرار

بگیرد و با حفظ تعادل راه بروند یا حرف بزنند و ...) یا مهارت دستی و هنری او را (نقاشی با قطرات رنگ روی آبی که در یک ظرف وجود دارد مثلا یک لگن) یا موضوع علمی داشته باشد (با پرتاب اجسام مختلف مانند چوب، سکه، خط کش و ... شکست نور نشان داده شود). به طور کلی مهم ترین و اثرگذارترین عنصر تربیتی در محیط هایی خارج از خانواده، مربی است که می تواند نواقص موجود کار را شناسایی و آن ها را مرتفع سازد.

❖ بازی هایی وجود دارند که به عنوان کلیات راهگشای انتخاب و طراحی بسیاری از دیگر بازی ها هستند. مثلا خاک بازی که حضرت رسول یکی از دلایلی که بچه ها را دوست داشتند را انس آن ها به خاک می شمرد. بازی با خاک علاوه بر تقویت سیستم ایمنی بدن، میل کودک به طبیعت را تا حدی ارضا می کند و بازی هایی چون گل بازی، شن بازی، نقاشی با خاک، پرورش گل و گیاه، کندن باغچه و ... از زیرمجموعه های آن هستند. همچنین آب بازی که به دلایل مختلفی چون تحریک حواس و ایجاد هیجان و نشاط، کودک را غرق لذت می کند. می توان بازی های مختلفی را از دل آن بیرون کشید. بازی هایی چون حباب بازی، آب پاشی، رنگ آمیزی با آب و ... البته فرایند آب بازی های مستقیم نباید خیلی طولانی باشد چرا که سلامت استخوان های کودک را به خطر می اندازد.

منابع

- روان شناسی بازی، محمدعلی احمدوند
- روان شناسی کودک، مهدی جلالی
- بازی را جدی بگیرید، علی محمد صالحی
- نام این کتاب با شما!، محمد علی عباسی آغوی

بازی

ویژه مربیان جهادی

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خانه ای در بهشت است که به آن، [خانه] شادی گفته می شود. جز کسی که کودکان را شاد کرده باشد، وارد آن نمی گردد.

کنز العمال: ج ۳ ص ۱۷۰ ح ۶۰۰۹

@JAHADGARAN

